

MAKSESÜSTEEMID JA MAKSEVAHENDID

Tänapäeva majanduses on iga rahalise tehingu sooritamiseks vaja kasutada mõnd maksesüsteemi. Seetõttu sõltub riigi finantssüsteemi efektiivsus suuresti maksesüsteemide ladusast ja tõhusast toimimisest. Tõrgeteta toimivat riigi finantssüsteemi iseloomustavad stabiilsus, tulemuslik rahapoliitika ja sujuv raharinglus, mis omakorda tagavad rahasüsteemi ja käibeloleva vääringu usaldusväärsuse kaudu hindade stabiilsuse. Erinevat tüüpi maksesüsteemid peavad vastama ühiskonna vajadustele ning riigis kehtivale õigusraamistikule ja nende töös ei tohi esineda finantssüsteemile ohtlikke tõrkeid.

MAKSEKESKKONNA ARENDAMINE

2005. aastal jätkusid maksekeskkonna arendustööd, mille eesmärk on tagada makseringluse edukas toimimine rahvusvahelises keskkonnas. Arendustööd hõlmasid kaht suunda: ühelt poolt jätkati ettevalmistusi ühinemiseks üleeuroopalise automatiseeritud reaalaajalise brutoarveldussüsteemiga TARGET, teisalt arendati edasi siseriiklikku jaemaksete arveldussüsteemi DNS.

TARGETiga liitumine tagab Eestile majandus- ja rahaliidu täisliikmena vajaliku infrastruktuuri rahapoliitika elluviimisega seonduvate tehingute tarvis ning pakub tõhusat ja turvalist üleeuroopaliste kiirmaksete arveldamise võimalust. **Jaemaksete arveldussüsteemi täiustamise** tulemusena toimib kogu arveldussüsteem efektiivsemalt – see tähendab eelkõige pankadevaheliste maksete kiiremat arveldust ja pikemat süsteemi tööaega. Arveldusprotseduuri muutmise tõttu muudeti ka arveldussüsteemi nimetust – **jaemaksete arveldussüsteemist DNS sai tavamaksete arveldussüsteem ESTA**.

Rahvusvahelisel tasandil on Eesti Panga tähtsaim **koostööpartner maksesüsteemide vallas Euroopa Keskpank**, kelle makse- ja arveldussüsteemide komitee ning selle alamtöögruppide egiidi all:

- edendati arendamisjärgus oleva üleeuroopalise arveldussüsteemi TARGET2 projekti;
- tehti ettevalmistusi makse- ja väärtpaberiarvel-

duste statistika ühtseks kogumiseks ja avalikustamiseks;

- osaleti Eestis toimivate makse- ja väärtpaberiarveldussüsteemide hindamises.

Lisaks võtsid Eesti Panga esindajad osa Euroopa Komisjoni maksesüsteemide ekspertgrupi tööst. Peamised ülesanded olid siseturul kehtima hakkava **makseteenuste direktiivi ja selle mõjuanalüüsi ning raha ülekandmisel edastatava maksjaga seotud teabe** teemalise määruse koostamine. Maksesüsteemide ekspertgrupi vahendusel panustati ka eurodes tehtavate välismaksete kohta kehtiva määruse kohaldamise aruande ettevalmistusse.

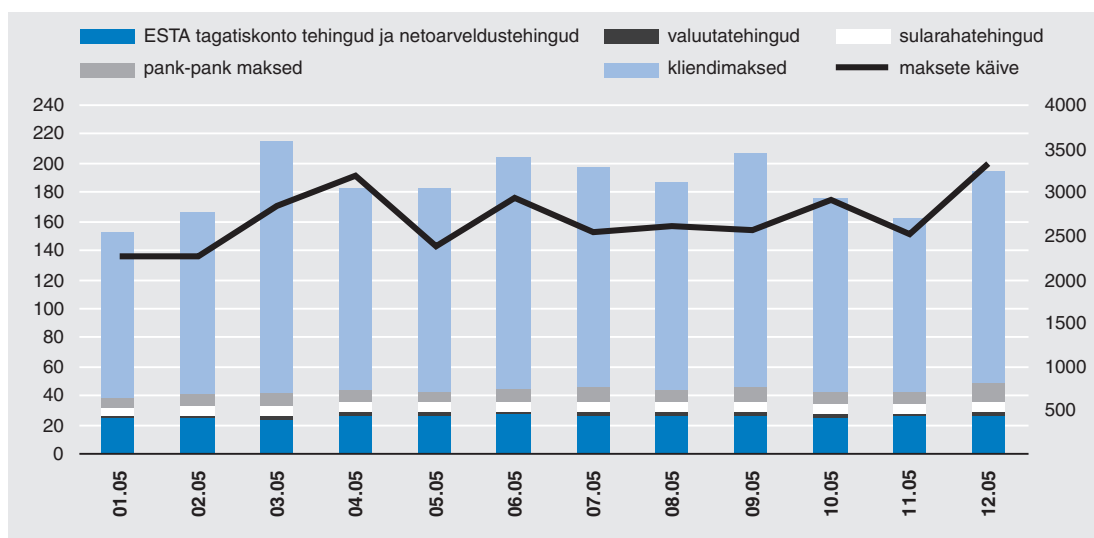
PANKADEVAHELISTE MAKSETE ARVELDUSSÜSTEEM

Alates 3. oktoobrist 2005 alustas tööd **uuendatud pankadevaheline tavamaksete arveldussüsteem (ESTA)**, mis vahetas välja seni kasutusel olnud jaemaksete arveldussüsteemi (DNS). Seega koosneb Eesti pankadevaheliste maksete arveldussüsteem kahest alamsüsteemist – tavamaksete arveldussüsteemist (ESTA) ja reaalaajalisest brutoarveldussüsteemist (RTGS-süsteem).

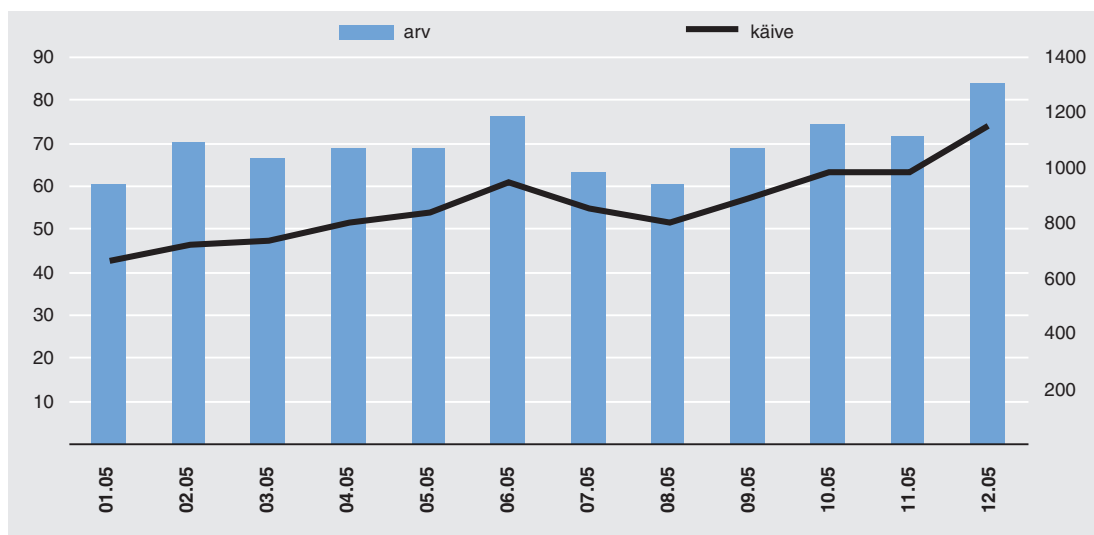
RTGS-süsteemis arveldati 2005. aastal keskmiselt **187 tehingut päevas** (vt joonis 1). Võrreldes eelmise aastaga on maksete arv kasvanud 21%. RTGS-maksete kasvu taga on kliendimaksed, mis moodustavad 76% kõikidest reaalaajalistest maksetest. Keskmine käive oli **2,7 miljardit krooni** päevas. Suurima osa käibest (57%) moodustavad pankade "kohustuslikud" maksed – ESTA tagatiskonto tehingud. Võrreldes eelmise aastaga kasvas RTGSis arveldatud maksete käive 24%.

RTGSi kliendimaksete keskmine suurus oli 2,3 miljonit krooni. Võrreldes eelmise aastaga on pangaklientide algatatud tehingute keskmine suurus kasvanud 2%.

ESTAs arveldati 2005. aastal keskmiselt **69 000 makset päevas** (vt joonis 2). Võrreldes eelmise aastaga kasvas maksete arv 8%. Tavamaksete

Joonis 1. RTGS-süsteemis arveldatud maksete arv tehingutüüpide järgi (tk; vasak telg) ja käive (mln kr; parem telg) 2005. aastal päeva keskmisena

Joonis 2. ESTAs arveldatud maksete arv (tuhat tk; vasak telg) ja käive (mln kr; parem telg) 2005. aastal päeva keskmisena

süsteemi vahendusel arveldati päevas keskmiselt **866 miljonit krooni**. ESTA süsteemi käive suurenes eelmise aasta sama perioodiga võrreldes 28%.

Tavamaksete arveldussüsteemi vahendusel arvel-datavate maksete arv ning ka käive kasvavad jätku-valt. Võib eeldada, et kiirenenud arveldusvõimalu-sed – endise kolme korra asemel edastatakse mak-seid teise pankal igal täistunnil, üheksa korda päevas – võimendavad tavamaksetesüsteemi vahendusel tehtavate maksete arvu kasvu veelgi.

Kasvutendents on täheldatav ka tavamaksete kesk-mise suuruse osas – ESTA makse keskmine suurus on 12 500 krooni, kasvades eelmise aasta sama perioodiga võrreldes 19%.

MAKSEVIISID

2005. aastal kasvas hüppeliselt maksete käive – aastaga rohkem kui 1 triljoni krooni võrra (kogu-käive ületas 3 triljoni krooni). Sellise arengu taust-teguritest võib nimetada sissetulekute üldist kasvu ja kinnisvarasektori kiiret arengut.

Jätkuvalt vähenes sularahas algatatud maksete arv ja käive, kuid seda raugevas tempos. Sularahamaksed moodustasid 0,3% pankade vahendusel sooritatud maksete arvust ja 0,05% käibest. Selline arengusuund vastab Eesti Panga 2004.–2006. aasta strateegilise arengukava eesmärkidele vähendada sularaha osatähtsust maksevahenduses ning soodustada tõhusamate makseviiside kasutamist.

Tõhusamateks makseviisideks on sularahata mak-sed, mis võimaldavad riskivabamat ja kiiremat (elektroonset) rahaülekannet. Sularahata maksete struktuur oluliselt ei muutunud. Enim kasutati 2005. aastal kaardimakseid, interneti- ja telepanka ning otsekorraldusi, mis moodustasid sularahata mak-sete koguarvust vastavalt 51%, 24%, 14% ja 7%.

Rahaliselt moodustas kaardimaksete käive 0,7%, interneti- ja telepanka oma kumbki 17% ning otse-korralduste käive vaid 0,2% sularahata makseviiside käibest (vt tabel 1).

Ootuspäraselt kasvas 2005. aastal varasemast kiire-mini paberil maksekorralduste käive ja arv – seda põhjustas väga aktiivne kinnisvaraturg. Paberil makse-korralduste käibe kasvukiirus tõusis 8%lt 64%ni.

Võrreldes 1998. aastaga oli 2005. aastal maksete koguarv viis korda ja kogukäive kolm korda suurem (vt joonis 3). Kaheksa aastaga on kõige enam – 122 korda – kasvanud otsekorraldusega alga-tatud maksete arv; kaardimaksete arv on kasvanud 19 korda. Nii sularahamaksete kui paberil makse-korralduste arv on kaheksa aastaga neli korda vähenenud.

2005. aasta lõpuks olid Eestis tegutsevad krediidi-asutused väljastanud kokku 1,4 miljonit pangakaarti, mis on 9% rohkem kui eelmisel aastal (vt tabel 2). Väljastatud pangakaartidest 81% moodustasid deebetkaardid (1,2 miljonit karti) ja 19% krediitkaardid (üle 265 000 kaardi). 22% kõikidest pangakaartidest olid passiivsed (pangakaardid, millega ei tehtud kvartali jooksul ühtki maksetehingut). 2005. aasta lõpus oli igal Eesti elanikul pangakaart, sealhulgas deebetkaart keskmiselt 86% elanikest ja krediitkaart vaid igal viiendal elanikul.

2005. aastal lisandus 62 pangaautomaati, mis on poole võrra rohkem kui eelmisel aastal (vt tabel 3). Detsembri lõpuks oli Eestis 841 pangaautomaati, nendest 84% võimaldas riskikasutust¹. Kaardimakseid aktsepteerivate müügikohtade arvu kasv on aga viimase kolme aasta jooksul aeglustunud ning kaha-nenud eelmiste aastate 25%lt 15%ni. Detsembri lõpuks oli kasutuses 12 730 kaardimakseid võimal-davat müügikohta, mis on 1617 võrra rohkem kui eelnenud aastal.

¹ Panga halduses olev pangaautomaat, milles saab kasutada nii pangaautomaati haldava kui ka teiste pankade pangakaarte.

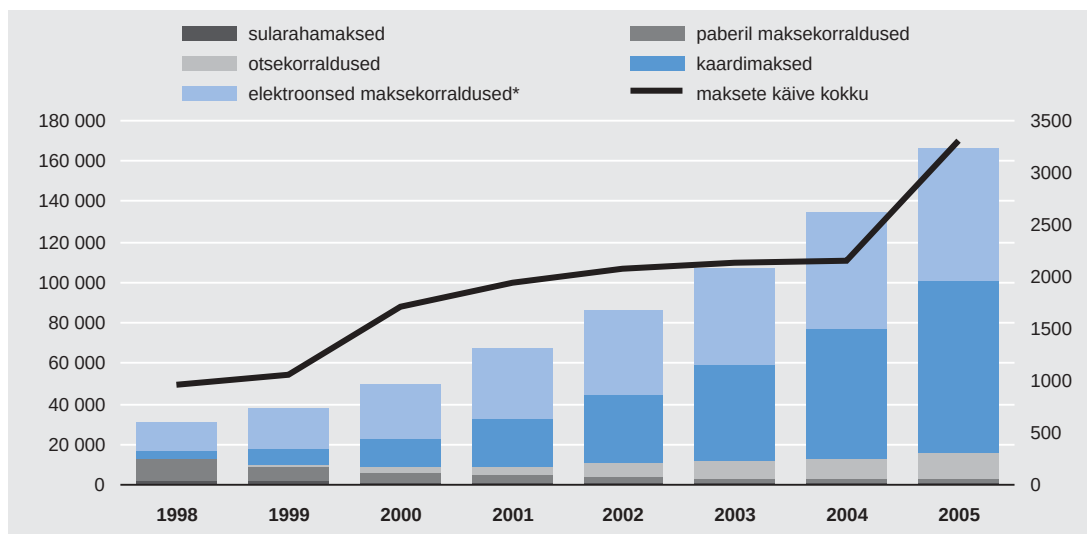
Tabel 1. Maksed makseviiside järgi 2005. aastal

	Käive (mln kr)	Maksete arv (tuhat tk)	Keskmine suurus (tuhat kr)
Kokku	3 299 506,68	165 972,32	19,9
Sularahamaksed*	1 757,87	610,11	2,9
Sularahata maksed	3 297 748,81	165 362,20	19,9
Tšekid	221,77	24,16	9,2
Reisitšekid	13,43	2,04	6,6
Muud tšekid	208,34	22,12	9,4
Kaardimaksed	22 954,25	85 008,17	0,3
Otsekorraldused	5 783,47	12 308,83	0,5
Muud deebet-tüüpi maksekorraldused**	1 394,45	131,94	10,6
Mobiilimaksed müügikohas	0,42	5,95	0,1
Maksekorraldused	3 267 394,46	67 883,16	48,1
Püsikorraldused	29 180,59	1 741,39	16,8
Paberil maksekorraldused	390 988,80	2 504,38	156,1
Telepanga maksekorraldused	571 324,77	23 383,27	24,4
Telefonipanga maksekorraldused	4 615,73	159,25	29,0
Internetipanga maksekorraldused	590 510,49	39 983,14	14,8
Mobiilimaksekorraldused	19,41	85,11	0,2
Muud krediidit-tüüpi maksekorraldused***	5 266,25	3,13	1 680,9
SWIFT	1 675 488,41	23,50	71 309,5
Määramata	0,00	0,00	0,0

* Sularahamaksed all kajastatakse sularaha sissemaksiga algatatud makseid või sularaha kaarditehingut. Sularaha kaarditehing on pangakaardiga sularaha maksmine kontole või kontolt sularaha väljavõtmise.

** Muude deebet-tüüpi maksekorralduste all kajastatakse kõik deebet-tüüpi maksekorraldused, mis ei kuulu teiste mainitud deebet-tüüpi maksekorralduste liigituse alla (nt sundtäitmisele esitatud lahendite (kohtuotsused ja -määrused, maksuhalduri ettekirjutused maksuvõlgade sissenõudmise asjades jne) alusel tehtud maksed).

*** Muude krediidit-tüüpi maksekorralduste all kajastatakse kõik maksekorraldused, mis ei kuulu teiste mainitud krediidit-tüüpi maksekorralduste liigituse alla (nt tingimuslikud krediidikorraldused).

Joonis 3. Maksete arv (tuhat tk; vasak telg) ja käive (mld kr; parem telg) makseviiside järgi

* Elektroonsed maksekorraldused all kajastatakse püsikorraldusi, telepanga-, telefonipanga-, internetipanga SWIFTi maksekorraldusi ja mobiilimaksekorraldusi.

Tabel 2. Eestis välja antud pangakaartide arv (tuhat tk)

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Pangakaardid kokku	697,6	770,8	858,4	987,2	1 119,6	1 197,9	1 303,6	1 419,7
Deebetkaardid kokku	678,5	749,5	815,1	877,0	964,5	1 011,6	1 071,0	1 154,2
Kohalikud deebetkaardid	292,3	59,5	13,4	8,8	8,8	8,5	10,1	11,7
sularahakaardid	50,9	15,1	4,5	4,9	7,5	8,3	10,1	11,7
maksekaardid	241,5	44,3	9,0	3,9	1,3	0,2		
Rahvusvahelised deebetkaardid	386,1	690,0	801,7	868,2	955,7	1 003,2	1 060,9	1 142,5
Krediitkaardid kokku	19,2	21,3	43,3	110,1	155,1	186,3	232,6	265,5
Vaba tagasimaksega krediitkaardid*							45,0	53,9
Tähtajalise tagasimaksega krediitkaardid*							39,8	47,1
Järelmaksukaardid*							103,2	110,9
Muud krediitkaardid*							44,6	53,7

* Statistikat hakati koguma alates 2004. aastast.

Tabel 3. Pangaautomaadid ja pangakaarte aktsepteerivad müügikohad

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Pangaautomaadid kokku	490	591	630	680	719	747	779	841
Sularaha sissemakse funktsiooniga pangaautomaadid	8	9	10	10	6	6	38	45
Ristkasutuses olevad pangaautomaadid	433	530	564	600	638	646	649	707
Sularahaautomaadid	307	203	203	210	252	271	276	303
Sularaha- ja makseautomaadid	126	327	361	390	386	375	401	439
Makseautomaadid	57	61	66	80	81	101	102	99
Müügikohad kokku	2 586	3 267	4 084	5 260	7 353	9 184	11 113	12 730
Kaardimakse müügikohad*							9 515	10 904
Mobiilimakse müügikohad*							1 236	1 311
Kaardi- ja mobiilimakse müügikohad*							362	515

* Statistikat hakati koguma alates 2004. aastast.

MAKSESÜSTEEMIDE JÄRELEVAATAMINE

Eesti finantssektori infrastruktuurid – maksete ja väärtpaberite arveldussüsteemid – täidavad finantssektori ja areneva ühiskonna vajadused ning nende toimimine ei ole ohustanud finantssektori stabiilsust. Seda kinnitas 2005. aasta sügisel avalikustatud maksesüsteemide järelevaataja hinnangu kokkuvõtte, mille kohaselt ei tulnud Eestis toimivates maksesüsteemides ette vahejuhtumeid ja tõrkeid, mis oleksid seadnud ohtu finantsstabiilsuse.

Viimase aasta tähtsaim muudatus maksesüsteemide järelevaataja raamistiku põhjal **eriti olulisteks liigitatud maksesüsteemides**, st Eesti Panga

hallatavates süsteemides, oli tavamakse arveldussüsteemi (ESTA) rakendamine. ESTAs on pankadevaheliste maksete arveldused varasemast kiiremad, süsteemi tööaeg pikem ja kogu arveldussüsteem tõhusam, ilma et seejuures suureneksid finantsstabiilsust ohustavad riskid. Lisaks suurendavad elluviidud arveldussüsteemi arendused konkurentsi pangandusturul, kuna need avardavad väikepankade võimalusi. Tulevikus tugevdab pangandusturu konkurentsi veelgi pankadevaheline otsekorraldusteenus, mida kommertspangad ja keskpank praegu välja töötavad.

Vaatamata sellele, et Eesti Panga hallatavate pankadevaheliste arveldussüsteemide (RTGS ja ESTA)

funktsionaalsuse ja toimumispõhimõtete abil on erinevate riskide realiseerumine viidud miinimumini, ei ole tõrgete sajamprotsendiline vältimine kuidagi võimalik. Viimasel aastal arveldussüsteemides aset leidnud üksikute tõrgete ulatus ja kestus ei mõjutanud finantsstabiilsust².

Nagu Eesti Panga hallatavates arveldussüsteemides tehtud muudatused, on ka viimasel aastal **olulistest arveldussüsteemide** – väärtpaberite arveldussüsteemi ja kaardimaksete arveldussüsteemi – uuendused suunatud nende süsteemide tõhustamisele ja turvalisemaks muutmisele.

2005. aastal loodi Eesti Väärtpaberikeskuse ja Leedu väärtpaberidepositooriumi vahelised ning uuendati Eesti Väärtpaberikeskuse ja Soome väärtpaberidepositooriumi vahelised **ühendused väärtpaberite piiriüleseks omandamiseks**³. Selle tulemusena võib Balti riike pidada enam-vähem ühtseks väärtpaberituruks ning Eesti investoritel on märksa lihtsam siseneda Läti ja Leedu väärtpaberiturgudele. See soodustab piirkonna finantskeskkonna laiemat lõimumist ning suurenenud on ka investeerimisvõimalused. Kuna Eesti Väärtpaberikeskuse ja Soome väärtpaberidepositooriumi vahelise ühenduse kaudu saavad Soome investorid omandada küll Eestis registreeritud väärtpabereid, kuid mitte vastupidi, siis on selle depositooriumide vahelise ühenduse edendamisel veel arenguruumi. Balti riikides toimiva depositooriumidevahelise ühenduskorralduse laiendamine Põhjamaade suunas tähendaks finantslõimumise edasist süvenemist ning olulist sammu ühtse Põhja- ja Baltimaade investimiskeskonna suunas.

Pankade Kaardikeskuse initsiatiivil viidi EMV standardiga vastavusse peaaegu kõik müügi-terminalid⁴. Selle tulemusena on märksa turvalisem teostada tehinguid protsessorkaartidega, mille

kasutamisel on raskendatud andmete kopeerimine kaardilt.

SULARAHANÕUDLUSE RAHULDAMINE

Ringlusesse lastud pangatähed ja mündid ning nende struktuur

2005. aasta 31. detsembri seisuga oli sularaha ringluses 10 101,7 miljonit krooni (vt tabel 4). Ringluses olevast sularahast 1354,6 miljonit krooni ehk 13,4% oli Eestis tegutsevate krediidasutuste ja hoiu-laenuühistute kassades ning 8747,1 miljonit krooni ehk 86,6% majanduskäibes väljaspool krediidasutusi ja hoiu-laenuühistuid.

Võrreldes 2004. aastaga, mil ringluses oleva sularaha summa kasvas 6,4%, oli 2005. aastal kasv tunduvalt kiirem, ulatudes 13,6%ni. Sealjuures on ringluse kasv kiirenenud kõikide pangatähtede ja käibemüntide puhul (v.a 5kroonine münt).

Pangatähtedest suurenes ringluses kõige enam 2- ja 500krooniste arv (vt tabel 4). Valdavalt 500krooniste arvu kasvu tõttu on kiiresti suurenenud ka ringluses olevate pangatähtede summa.

Ringluses olevate käibemüntide arv ületas 357 miljoni piiri, mis tähendab, et iga Eesti elaniku kohta keskmiselt on ringluses üle 265 mündi. Sealjuures vähenes ringluses ainult 5sendiste arv, mida Eesti Pank enam ei emiteeri. Enim suurenes ringluses olevate 20sendiste arv; kõige kiiremini kasvas aga eelmise aastaga võrreldes 50sendiste arv.

Ühe ringluses oleva pangatähe keskmine väärtus 2005. aastal tõusis 2004. aastaga võrreldes 4 krooni võrra ja moodustas aasta lõpuks 136,5 krooni. Ringluses oleva käibemündi väärtus oli keskmiselt 32 senti ehk 0,4 senti suurem kui 2004. aastal.

² Põhjalikum ülevaade arveldussüsteemide tõrgetest on kättesaadav Finantsstabiilsuse Ülevaates, november 2005, lk 74.

³ Eesti Väärtpaberikeskusel on samasugune ühendus 1997. aastast olemas ka Läti väärtpaberidepositooriumiga.

⁴ Terminal, mis on võimeline lugema kaardimakse teostamiseks vajalikke andmeid kaardil olevalt protsessorilt.

Tabel 4. Ringluses olevad pangatähed ja mündid aasta lõpu seisuga

Nimiväärtus	Summa (mln kr)				Arv (mln tk)			
	31.12.02	31.12.03	31.12.04	31.12.05	31.12.02	31.12.03	31.12.04	31.12.05
1 kroon	4,8	4,7	4,6	4,6	4,8	4,7	4,6	4,6
2 krooni	22,3	23,9	26,0	29,6	11,1	11,9	13,0	14,8
5 krooni	35,6	36,7	38,8	43,1	7,1	7,3	7,8	8,6
10 krooni	65,1	66,8	70,6	77,5	6,5	6,7	7,1	7,7
25 krooni	174,7	179,6	187,4	207,1	7,0	7,2	7,5	8,3
50 krooni	51,5	49,5	45,4	46,6	1,0	1,0	0,9	0,9
100 krooni	1 020,9	1 068,6	1 076,1	1 122,4	10,2	10,7	10,8	11,2
500 krooni	6 648,3	6 796,8	7 337,8	8 450,3	13,3	13,6	14,7	16,9
Pangatähed kokku	8 023,1	8 226,6	8 786,7	9 981,2	61,1	63,1	66,3	73,1
5 senti	2,2	2,2	2,1	2,1	43,1	43,0	42,4	42,0
10 senti	9,7	10,5	11,4	12,3	97,0	104,9	113,7	123,2
20 senti	14,6	16,2	17,7	19,8	72,9	80,8	88,7	99,2
50 senti	12,9	14,5	16,4	19,1	25,9	29,0	32,9	38,2
1 kroon	37,3	41,3	46,6	52,9	37,3	41,3	46,6	52,9
5 krooni	7,8	7,6	8,1	8,3	1,6	1,5	1,6	1,7
Käibemündid kokku	84,5	92,2	102,4	114,6	277,8	300,5	326,0	357,1
Meenemündid	5,3	5,4	5,9	6,0	0,1	0,1	0,1	0,1
Kõik kokku	8 113,0	8 324,1	8 895,1	10 101,7				

Sularaha ringlus

2005. aastal toimus sularaharinglus sujuvalt. Törkeid, mis ohustanuks ühiskonna sularahavajaduse rahuldamist, ei esinenud. **2005. aastal väljastati Eesti Pangast krediidasutustele 10 445,0 miljonit krooni ning Eesti Panka tagastati 9237,8 miljonit krooni** (vt tabel 5). Koguseliselt väljastati 105,8 miljonit pangatähte ja 31,7 miljonit münti. Tagastati 99,0 miljonit pangatähte ja 0,6 miljonit münti. Väljastatavate ja tagastavate pangatähtede ja väljastatavate müntide kogused on võrreldes 2004. aastaga oluliselt suurenenud.

Kõik Eesti Panka tagastatud pangatähed sorteeritakse. Käibekõlbmatuks muutunud pangatähed hävitatakse, ringluskõlblikud suunatakse tagasi ringlusesse. 2005. aastal kõrvaldati ringlusest 5,6 miljonit pangatähte kogusummas 864,7 miljonit krooni (vt tabel 6). Võrreldes eelneva aastaga suurenes hävitamisele kuulunud sularaha summa. See moodustas 106,5% 2004. aasta tasemest. Ent kuna rohkem hävitati eelkõige 500krooniseid pangatähti, siis koguseliselt hävitati vähem pangatähti (96,5% eelmise aasta kogusest).

Tabel 5. Sularaha liikumine Eesti Panga ja krediidasutuste vahel

Aasta	Summa (mln kr)		Arv (mln tk)			
			Eesti Pangast väljastatud		Eesti Panka tagastatud	
	Eesti pangast väljastatud	Eesti Panka tagastatud	pangatähed	mündid	pangatähed	mündid
2002	9 849,7	9 799,4	95,1	24,8	93,9	1,8
2003	8 495,8	8 282,8	88,9	23,1	86,8	0,5
2004	8 881,7	8 306,0	93,7	26,1	90,5	0,7
2005	10 445,0	9 237,8	105,8	31,7	99,0	0,6

Tabel 6. Ringlusest kõrvaldatud käibekõlbmatud pangatähed aasta lõpu seisuga

Nimiväärtus	Summa (mln kr)				Arv (mln tk)			
	2002	2003	2004	2005	2002	2003	2004	2004
1 kroon	0,4	0,1	0,0	0,0	0,4	0,1	0,0	0,0
2 krooni	6,2	3,2	0,3	0,4	3,1	1,6	0,2	0,2
5 krooni	16,9	8,6	10,0	9,3	3,4	1,7	2,0	1,9
10 krooni	28,8	13,8	5,0	5,3	2,9	1,4	0,5	0,5
25 krooni	109,9	75,3	14,4	13,5	4,4	3,0	0,6	0,5
50 krooni	27,5	31,7	27,2	10,6	0,6	0,6	0,5	0,2
100 krooni	383,3	245,5	74,0	74,7	3,8	2,5	0,7	0,7
500 krooni	770,4	631,2	701,6	751,0	1,5	1,3	1,4	1,5
Kokku	1343,4	1009,4	832,6	864,7	20,1	12,2	6,0	5,6

Sularaha ekspertiis

Eesti Panga üks olulisi ülesandeid on **sularaha, eelkõige pangatähtede ekspertiis**. 2005. aastal tehti ekspertiis 2546 (2004. a 15 238) Eesti pangatähele. Uurituist 91% moodustasid rikutud ja vigastatud rahatähed.

2005. aastal avastati märkimisväärne kogus mittestandardseidajakrooniseid pangatähti. Kokku 30 000 pangatähe suurusest defektsest partiist sattus ringlusse 8000. 2006. aasta aprilli alguse seisuga oli keskpang neist 3100 ringlusest kõrvaldanud.

2005. aasta detsembrist lõpetas Eesti Pank võltsingukahtlusega sularaha ekspertiisi tegemise krediidasutustele. See ülesanne anti lõplikult üle asjaomastele politseiasutustele. Seoses võltsingukahtlusega sularaha ekspertiisi lõpetamisega peatati ka muude vääringute ekspertiis. Eesti Pank jätkab vigastatud ja rikutud Eesti krooni sularaha ekspertiise, et teha kindlaks selle väljavahetamise võimalus.

Eesti Pangas tegutseb ka eurovõltsingute seirekeskus, mille ülesanne on tagada andmevahetus eurovõltsingute andmebaasiga.

EURO SULARAHALE ÜLEMINEKU ETTEVALMISTAMINE

2005. aastal jätkas Eesti Pank ettevalmistusi euro sularahale üleminekuks. Sealjuures osaleti nii Euroopa

Keskpanga ja Euroopa Komisjoni juures tegutsevates kui ka Eestis selleks loodud asjaomastes töögruppides.

Üks tähtsamaid rahvusvahelisi koostööorganeid on Euroopa Keskpankade Süsteemi **pangatähtede komitee** (BANCO), mis käsitleb kõiki euro pangatähtedega seotud probleeme. Lisaks on võetud osa BANCO alla kuuluva turvatöögrupi tööst, samuti majandus- ja rahanduskomitee euro-müntide allkomitee ja rahapajade direktorite töögrupist. Eesti Pangal on oma esindajad ka võltsingute töörühmas ja euro sularaha infosüsteemi töögrupis.

Euro sularahale ülemineku praktiliste küsimuste lahendamiseks moodustati Eesti Panga, krediidasutuste ja Sularahakeskuse esindajatest **sularaha töörühm**, mille all tegutsevad lisaks eraldi sularahautomaatide ja turvatöörühm.

2005. aastal toimus rahvusvaheline vähempakkumine Eesti euromüntide vermija leidmiseks. Vähempakkumisel osalenud euromünite tootvatest rahapajadest osutus võitjaks Suomen Rahapaja.

Seoses euro sularahale ülemineku ettevalmistustega hakati Eesti Pangas ka tehnoloogiat uuendama. Olulisemana võib siin nimetada ettevõttelt De La Rue Ltd hangitud uut täisautomaatset pangatähtede sortimismasinat CPS 1800. Selle masinaga saab sortida nii euro kui krooni pangatähti.